

Elżbieta Woźnicka

WYMIARY UCZENIA SIĘ POLAKÓW NA EMIGRACJI W WIELKIEJ BRYTANII

Słowa kluczowe: edukacja formalna, edukacja pozaszkolna, edukacja nieformalna (incydentalna), uczenie się z życia, emigracja.

Streszczenie: Prezentowany artykuł podejmuje próbę określenia wymiarów edukacji dorosłych na emigracji. W artykule przedstawione zostały definicje edukacji formalnej, pozaformalnej i nieformalnej (incydentalnej). Celem artykułu jest ukazanie i zidentyfikowanie obszarów tych form edukacji. Autorka odnosi się do doświadczeń edukacyjnych emigrantów w Wielkiej Brytanii, gdyż, jak zakłada, jest to w Europie największa polska emigracja. W tekście można znaleźć przykłady form kształcenia oraz sytuacji codziennych, które mają charakter edukacyjny. Omówione zostały również najbardziej ogólne cechy polskiej emigracji, ze wskazaniem na jej obecne przyczyny. W tekście przytoczone są różne instytucje kształcące dorosłych w Anglii, są to tylko wybrane przykłady, napisane w oparciu o artykuły z gazety wydawanej w Bristolu oraz o doświadczenia emigrantów, studentów Polskiego Uniwersytetu Wirtualnego w Łodzi.

Emigracja i jej uwarunkowania na tle historycznym

W Polsce emigracja obecna była od wielu lat, związane to było z bardzo burzliwymi dziejami kraju. Wiek XIX i XX to przede wszystkim czasy emigracji z powodów politycznych i społecznych. Wielu Polaków wyjechało wówczas do Stanów Zjednoczonych, osiedliło się tam, zakładając rodziny, a duża część już nigdy nie powróciła do kraju. Oprócz Ameryki bardzo popularnymi krajami, do których emigrowali Polacy były Anglia, Szwajcaria oraz kraje skandynawskie. Państwa te dawały schronienie i bezpieczeństwo w czasie II wojny światowej. Ówczesna emigracja miała wtedy inny wymiar. Pierwszorzędnym jej celem nie było poprawienie stanu ekonomicznego emigrantów, ale chęć uniknięcia represji i możliwość spokojnego życia. W okresie PRL ustrój polityczny bardzo utrudniał obywatelom podróżowanie oraz wyjazdy zagraniczne, dlatego też nie można mówić o emigracji na wysoką skalę. Polacy preferowali zatem migrację wewnątrz własnego kraju. Osiedlali się w innych miastach bądź wyjeżdżali z własnych wsi, aby móc zyskać posadę, która zapewni im życie na dostatecznym poziomie. Można było otrzymać służbowe mieszkania, aby ułatwić mieszkańcom opuszczenie domu i pomoc w uzyskaniu nowego miejsca zamieszkania w związku z podjętą pracą. Taka cyrkulacja ludzi nazwana została *pracowniczą*

migracją wahadłową (Grabowska-Lusińska, Okólski 2009, s. 25). W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych badacze tego zjawiska zaczęli obserwować na dużą skalę przypadki dziedziczenia tego typu emigracji. Kolejnym przełomowym okresem w dziejach polskiej migracji był upadek PRL-u. Upadek socjalizmu i otwarcie się Polski w stronę krajów Europy Zachodniej umożliwiły migrację i dały szansę na lepsze życie. Ta emigracja sprowadzała się do połączenia pracy (zarobkowania) osoby migrującej za granicę i konsumpcji (wydatkowania dochodów) większości członków jej gospodarstwa domowego w Polsce. Koszty utrzymania rodziny oraz domu w Polsce były bardzo niskie w porównaniu z zarobkami osoby żyjącej za granicą. Dlatego też migracja zyskała ogromną popularność i powszechne było, że ojciec lub matka pracują za granicą, a reszta rodziny mieszka w Polsce. Z czasem małżonkowie zaczęli stwarzać możliwość przyjazdu swojemu partnerowi, a opieka nad potomstwem spadła na dziadków. Pojawiło się wówczas bardzo popularne określenie dzieci pozostawionych przez rodziców pracujących za granicą jako „eurosieroty”. Najbardziej popularnymi krajami, do których udawali się polscy emigranci były: Niemcy, Austria, USA oraz Włochy i Francja. Oczywiście wyjazdy legalne, tzn. wyjazdy pracowników zarejestrowanych w kraju docelowym, były rzadkością. Wejście Polski do Unii Europejskiej zasadniczo zmieniło ten stan rzeczy. Powstały warunki do przyspieszenia i pogłębienia reform, między innymi napływ kapitału w formie inwestycji bezpośrednich oraz środków z funduszy strukturalnych UE, jak również zwiększony napływ innowacji. Zarazem zostały zniesione administracyjne przeszkody do przemieszczania się mieszkańców Polski na terenie Unii Europejskiej w innym charakterze niż turystyczny i do zamieszkiwania tam. Większość krajów Unii wprowadziła ułatwienia w podejmowaniu przez Polaków pracy na swoich rynkach pracy, a kilka z nich całkowicie te rynki otworzyło (Grabowska-Lusińska, Okólski 2009). Zmiany, które zaszły otworzyły Polakom nowe możliwości zarobkowania, w tym legalnej pracy z wszystkimi niezbędnymi świadczeniami. Zniknęła też obawa przed deportacją ze względu na nielegalny pobyt za granicą. Bardzo popularne stały się wyjazdy całych rodzin, ponieważ jako obywatele Unii Europejskiej Polacy mają prawo umieszczenia dzieci w tamtejszych szkołach i korzystania z wszelkiego rodzaju świadczeń na rzecz posiadania rodziny. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej migracja gwałtownie się nasiliła i przybrała zróżnicowane formy. Nowym obiektem zainteresowań Polaków stały się Wyspy Brytyjskie oraz Irlandia.

Emigracja jako przestrzeń do uczenia się

Powodów współczesnej emigracji jest wiele i nie są to już jak przed laty wyjazdy z konieczności, ucieczka przed represjami czy obawa o własne życie. Współcześnie Polacy emigrują z powodu braku pracy w kraju lub aby za granicą pozyskać lepiej płatną niż dotychczas pracę, są to głównie względy ekonomiczne. Tę tezę potwierdzają również analizy przeprowadzone między innymi przez Ośrodek Badań nad Migracjami, według których motyw ekonomiczny to naj-

ważniejszy powód współczesnej mobilności Polaków (Dębowska 2007). Wielu ludzi decyduje się na wyjazd z powodów zupełnie niezwiązanych z ekonomicznymi pobudkami. Są to często młodzi ludzie chcący podszkolić język, poznać nowe kultury i obyczaje, również podjąć pracę w danym kraju i spróbować ułożyć sobie życie w państwie zupełnie innym niż Polska. Wielu studentów studiujących filologię wyjeżdża, aby nabrać biegłości w języku oraz aby nie utracić kontaktu z danym językiem. Jako osoby władające dwoma lub jak niektórzy trzema językami są bardzo konkurencyjni na zagranicznym rynku pracy. Kolejną przyczyną emigracji, zwłaszcza wśród młodych ludzi jest chęć rozpoczęcia życia na własną rękę, z dala od opieki rodziców oraz chęć przeżycia przygody. Celem wyjazdu dla niektórych ludzi jest również bogactwo danego kraju i walory turystyczne, które są motywem poznania tradycji i kultury innych. Polacy od kilku lat zaczęli bardzo chętnie wyjeżdżać, co rozpoczęło nowy rozdział w historii polskiej emigracji. Przyczyny leżące u podstaw decyzji w sprawie migracji stałej czy czasowej są wielorakie i są zwykle bardzo zróżnicowane i indywidualnie. Z doświadczeń Polaków przebywających na emigracji wynika, że ma ona charakter poznawczy i edukacyjny. Jest to przestrzeń do uczenia się formalnego i pozaformalnego. Wiąże się z koniecznością zmiany własnego życia, ale również i zmiany samego siebie, swoich upodobań, przyzwyczajęń. Często taki pobyt na emigracji wymaga pracy nad sobą, nad swoimi zachowaniami, postawami, dlatego że w nowym, obcym kraju trzeba rozpocząć życie od nowa. Pojawiają się niepewność jutra, nuda i rutyna towarzyszące dniom i tygodniom oczekiwania na pracę. Jako motyw i konieczność uczenia się może pojawić się lęk. Jak pisze Józef Kargul (2001), każda nowa sytuacja społeczna, zawodowa, polityczna, w jakiej może znaleźć się człowiek, zwłaszcza gdy ma za sobą młodość, wywołuje lęk spowodowany perspektywą zmiany dotychczasowego znanego, oswojonego stanu. Na ogół każdy w mniejszym lub większym stopniu odczuwa niepokój przed nieznanym, boi się, że to nieznanie przyniesie negatywną zmianę w jego dotychczasowym życiu. Ta obawa rodzi opór wobec wszelkich zmian, ale jednocześnie może motywować do uczenia się, do pracy nad sobą. Można wysunąć tezę, że w sytuacji poczucia osamotnienia, bezradności na emigracji edukacja może być sposobem na niezależność czy też samodzielność.

Wymiary uczenia się dorosłych na emigracji – wybrane przykłady

Cechą współczesnej edukacji dorosłych jest to, że uczenie się człowieka dorosłego stało się nie obligatoryjnym obowiązkiem, ale dobrowolnym wyborem, akceptowanym lub odrzucanym elementem stylu życia (Kargul 2001). Człowiek obecnie sam wybiera aktywność edukacyjną, jej rodzaj, zakres treściowy, formę i ponosi konsekwencje owego wyboru, takie są również cechy edukacji dorosłych na emigracji. Proces edukacji dorosłych może odbywać się w formie **kształcenia formalnego, pozaformalnego i nieformalnego (incydentalnego)**. *Kształcenie formalne oparte jest na stałych pod względem czasu i treści nauki formach, od szkoły początkowej po uniwersytet. W edukacji dorosłych systema-*

tyczny przekaz wiedzy, umiejętności i postaw odbył się w ustalonym miejscu i czasie. Celem tego procesu jest uzyskanie formalnych kwalifikacji potwierdzonych odpowiednimi świadectwami i dyplomami (Pachociński 1998, s. 17).

Edukacja formalna

Polacy mieszkający w Wielkiej Brytanii mają bardzo wiele możliwości skorzystania z uczenia się formalnego. Mogą podjąć edukację zarówno na studiach, jak i na kursach specjalistycznych. Ich poszukiwanie najczęściej rozpoczyna się od British Council lub na portalu Higher Education & Reserch Opportunities in the United Kingdom, gdzie znajduje się wiele informacji na temat różnych kursów¹. *Oplaty na brytyjskich uniwersytetach i w colleges są bardzo zróżnicowane i rozpoczynają się od ok. 2750 funtów za rok. Jednak mogą osiągnąć i 20 000 funtów za rok za prestiżowe kursy MBA czy studiowanie medycyny lub prawa* (Rudnik 2005, s. 187). Polacy decydujący się na podjęcie studiów na uniwersytetach muszą liczyć się z tym, że nie przewidują one studiów zaocznych. Możliwość studiowania jest jedynie w formie dziennej, dlatego też jedyną możliwą opcją pracy dla studentów są weekendy lub praca na pół etatu. Ale ponieważ bardzo trudno jest utrzymać się i opłacić, pracując w takim wymiarze, Wielka Brytania przewiduje pomoc finansową dla studentów. Polacy bardzo chętnie zapisują się na studia, zwłaszcza że nie ma na nich takiego obciążenia jak w Polsce. Anglicy niechętnie studiują, preferują raczej kursy lub college, dlatego też więcej miejsc pozostaje dla obcokrajowców. Pomimo globalnych różnic kulturowych i obcego języka, w Anglii studiuje się przyjemnie i bezstresowo. Coraz więcej Polaków decyduje się na zdobycie wyższego wykształcenia w Anglii. Z roku na rok przybywa liczba Polaków studiujących w samym Bristolu. Dziś studiuje tu około 150 osób (Rynkiewicz 2008). Polacy bardzo chwalą sobie studiowanie w Anglii i dostrzegają wiele zalet innej niż w Polsce formy studiowania. Pozytywnymi słowami zachęcają rówieśników do podejmowania nauki na uniwersytetach. Zajęcia odbywają się w małych grupach i prowadzone są w formie dyskusji. Wspólnie rozwiązuje się problemy oparte na opracowanych wcześniej materiałach. Tymczasem na uczelniach w Polsce kładzie się nacisk przede wszystkim na teorię. Studenci muszą zapamiętywać pokłady informacji. W Anglii przeciwnie. Tu nauka opiera się na praktycznych zajęciach, prezentacjach i badaniach, które łatwiej się przyswajają i wykorzystuje w przyszłej pracy (Karbowiak 2008). Studenci polscy decydują się jednak w większości na korzystanie z rodzimych polskich uczelni, na przykład kształcących na odległość, takich jak Polski Uniwersytet Wirtualny lub Polska Akademia Otwarta czy Polish Open University oferujący dwa dyplomy, polski i brytyjski. Zaletą tych uczelni jest to, że studenci mogą pracować w pełnym wymiarze godzin. Polacy

---

¹ Część informacji na temat edukacji w Wielkiej Brytanii i pobytu na emigracji została pozyskana w czasie zajęć ze studentami Polskiego Uniwersytetu Wirtualnego, kształcącymi się na odległość i przebywającymi na czasowej emigracji w Wielkiej Brytanii.

na emigracji, decydując się na studia mają świadomość tego, że ich ukończenie otwiera im więcej możliwości w zdobyciu lepszej pracy. Część jednak zdaje sobie sprawę, że niewiele im studia pomogą w otrzymaniu innej, lepszej pracy, a niektórzy wcale nie zamierzają jej zmienić, niemniej jednak decydują się podjąć dalszą naukę dla własnej satysfakcji, realizacji własnych wcześniejszych marzeń o zdobyciu wyższego wykształcenia.

Edukacja pozaformalna

Popularną formą kształcenia wśród polskich emigrantów są różnego rodzaju kursy wchodzące w zakres edukacji pozaformalnej, czyli każdej zorganizowanej działalności oświatowej odbywającej się poza ustalonym systemem kształcenia formalnego, podejmowanej samodzielnie czy też w ramach jakiejś szerszej akcji jako jej ważny składnik, mający określone cele oświatowe oraz dające się wyróżnić grupy uczestników (Lowe 1982). Obecnie źródeł wiedzy jest wiele. Kraje Unii Europejskiej wprowadziły wiele udogodnień i programów wspomagających osoby korzystające z nauki pozaformalnej. Między innymi poprzez wprowadzenie Europejskich i Krajowych Ram Kwalifikacji, które stwarzają możliwość walidacji uczenia się formalnego, pozaformalnego i nieformalnego i powinny być zgodne z najważniejszymi elementami przedstawionymi w europejskich zasadach walidacji tych typów uczenia się i europejskich zasadach zapewniania jakości kształcenia. Narzędzia i ramy opracowane na poziomie europejskim (Europejskie Ramy Kwalifikacji, Europass, Europejskie Systemy Punktowe itp.) można wykorzystać w celu promowania walidacji oraz zwiększenia porównywalności i przejrzystości efektów kształcenia, a tym samym porównywania dyplomów, certyfikatów czy innych dokumentów potwierdzających kwalifikacje². Polacy mieszkający w Anglii mają wiele możliwości korzystania z edukacji pozaszkolnej. Są to różnego rodzaju kursy NVQ, dające możliwość nauki danego zawodu. Odbywają się one w systemie poziomowym, od 1 do 3 i uczeń sam decyduje, czy po zakończeniu jednego poziomu chce uczestniczyć w następnym. Uczeń ma określone ramy czasowe, w których powinien zdać egzaminy, są to na przykład dwa lata i w tym czasie w dowolnym terminie wybiera daty egzaminów, do których może podchodzić wielokrotnie. Nie zdobywa po ich ukończeniu tytułu zawodowego, ale certyfikat potwierdzający uczestnictwo. Kursy te odbywają się w każdej dziedzinie życia zawodowego, począwszy od pomocnika murarza, przez hydraulika, pomocnika nauczyciela, po opiekuna ludzi starszych i pielęgniarzy. Kursy te w Anglii cieszą się bardzo dużą popularnością, choć są stosunkowo drogie: jeżeli uczestnik zda egzaminy w umownym terminie dwóch lat, płaci 2000 funtów, a resztę dofinansowu-

² Więcej na temat walidacji i europejskich wskazówek dotyczących edukacji pozaformalnej można znaleźć w: Dyrekcja Generalna ds. Edukacji i Kultury: *Europejskie Wskazówki dotyczące walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego*, Luksemburg 2009; Biuro Urzędowych Publikacji Wspólnot Europejskich;

je państwo, jeśli jednak nie, płaci pełną kwotę, która w zależności od wybranego kursu wynosi od 5000 funtów w wwyż. Ale warto uczestniczyć w tych kursach, ponieważ oprócz niewątpliwie dużej wiedzy uczestnik ma bardzo duże szanse zdobycia pracy w konkretnym zawodzie, przy czym ciągle się rozwijając realizuje swoje pasje. Bardzo wiele ofert pracy obwarowanych jest właśnie posiadaniem pierwszego lub drugiego stopnia danego kursu NVQ, co w praktyce oznacza, że nawet polski fachowiec posiadający wykształcenie pozwalające mu wykonywać daną pracę może tej posady nie otrzymać, ponieważ nie zawsze polskie szkoły czy uczelnie uczą i egzaminują według europejskich wymogów i standardów, co stanowi ogromny problem. Kolejną zaletą tych kursów jest fakt, iż przedmioty są ściśle związane z tematyką kursu i danym zawodem, uczestnicy mają więc wiele zajęć praktycznych i nie muszą przyswajać wiedzy ze zbędnych przedmiotów. Kolejnymi kursami również refundowanymi przez państwo są lekcje języka angielskiego dla obcokrajowców. Uczestnicy kursu mają możliwość skorzystania z nauki w collegu wieczorami bądź w weekendy. W niektórych zakładach pracy, gdzie zatrudnionych jest wielu obcokrajowców, to zakład pracy organizuje i opłaca lekcje języka na trzech stopniach zaawansowania. Bardzo często zajęcia te odbywają się w przeznaczonej na ten cel sali w budynku firmy, co jest ogromnym udogodnieniem dla uczestników. Podobną inicjatywę wykazał Kościół polski w Bristolu. W każdą sobotę w sali przykościelnej odbywają się zajęcia z języka polskiego, historii, geografii oraz ZPT dla dzieci polskich. Odbywają się również zajęcia z języka angielskiego dla dorosłych. Zarówno dzieci, jak i dorośli są wysoko zmotywowani i chętnie poświęcają wolny czas, aby się doksztalać i rozwijać. Następną bardzo znaną na Wyspach inicjatywą na rzecz rozwoju dorosłych jest istniejące już od ponad 100 lat Stowarzyszenie Kształcenia Zawodowego Workers Educational Assotiation. Jest największą w Anglii placówką o charakterze wolontariatu, która edukuje dorosłych. WEA to ponad 650 oddziałów prowadzących setki rozmaitych kursów, z których korzysta łącznie ponad 100 tysięcy osób w różnym wieku. Prowadzą kursy polegające na usprawnianiu i rozwijaniu dziedzin życia, zaczynając od nauki czytania i pisania dla dorosłych, wprowadzenia do korzystania z komputera, na nauce masażu i szkoleniach językowych kończąc (Karbowski 2008). Bardzo duży wachlarz możliwości oferuje Filton College. W ramach Collegu uczestniczyć można w różnego rodzaju kursach, szkoleniach, praktykach oraz otrzymać pomoc w znalezieniu pracy zgodnej z kwalifikacjami. Najbardziej popularne kursy to: FCE (First Certificate In English), CAE (Cambridge Advanced English), CLAIT (kurs informatyki), kurs księgowości, ESOL (angielski dla obcokrajowców), przygotowanie do GCSE (odpowiednika testu gimnazjalnego), angielski w biznesie oraz kursy przygotowujące do angielskiej matury. Kursy te są odpłatne, ale koszt nie jest wysoki, ceny wahają się w granicach 500/700 funtów za semestr. Jest kilka programów unijnych oferujących rozwój dla młodych ludzi w poszczególnych sektorach zawodowych. Możliwość skorzystania z nich mają również Polacy mieszkający za granicą. Przykładem może być Erasmus i Socrates. W ramach tych programów pojawiła się szansa dla studentów i ab-

solwentów psychologii i pedagogiki. „**Polish Psychologists' Association**” (poprzednia nazwa Polish Psychologists' Club)³ zrzesza polskich specjalistów z dziedziny psychologii i nauk pokrewnych, mieszkających i praktykujących w Wielkiej Brytanii. Oferują wsparcie i pomoc psychologiczną dla rodaków żyjących na emigracji poprzez oferowanie szerokiego zakresu bezpłatnych usług: poradnictwa psychologicznego, psychoterapii, interwencji kryzysowej, coachingu i doradztwa zawodowego. „Polish Psychologists' Association (Club) od maja 2009 r. oferuje studentom ostatnich lat psychologii, socjologii i pedagogiki możliwość odbycia 3-miesięcznych praktyk studenckich w ramach programów typu Socrates-Erasmus lub wyjazdów zorganizowanych indywidualnie. Studenci w ramach zespołu Executive Team (działającego przy Radzie PPA) obejmują wiele obowiązków związanych z pracą organizacji. Praktykanci uczestniczą także w projektach związanych z zarządzaniem i koordynowaniem prac organizacji charytatywnej zrzeszającej ok. 200 członków, biorą udział w procesie diagnozowania potrzeb i realizacji wsparcia psychologicznego dla polskich migrantów.

Edukacja nieformalna (incydentalna)

Trzecią formą edukacji mającą swój szczególny wymiar ze względu na pobyt w nowym, często obcym miejscu jest edukacja nieformalna (incydentalna) emigrantów. Większość kształcenia dorosłych ma miejsce poza edukacją formalną. Ten proces uczenia się, oparty na doświadczeniu, zwykle nazywamy edukacją nieformalną, zbliżony jest do procesu akulturacji i uspołecznienia. Od dawna zwraca się uwagę na rolę doświadczenia w uczeniu się. Co więcej, uwaga poświęcona obecnie uczeniu opartemu na doświadczeniu oraz wiedzy nabytej na drodze doświadczenia pozwala na nowe konstruktywne podejście, ukazujące wiedzę jako nieustannie zmieniającą się i tworzoną społecznie. (Dominicé 2006). *Kształcenie incydentalne to proces trwający przez całe życie, niezorganizowany i niesystematyczny proces nabywania przez każdego człowieka wiadomości, sprawności, przekonań i postaw na podstawie codziennego doświadczenia oraz wpływów wychowawczych otoczenia: rodziny, rówieśników, sąsiadów, środowiska społecznego, publikacji, dzieł sztuki, innych środków masowego oddziaływania, szczególną rolę w edukacji incydentalnej spełnia rodzina* (Okoń 1992, s.102). Z reguły kształcenie nieformalne związane jest z czasem wolnym lub rozrywką. Dzięki temu nie ma w nim przymusu, który tak często blokuje proces nauki. Dorośli uczestniczą w nim przede wszystkim z własnej woli. Kształcenie incydentalne jest mimowolnym procesem zdobywania wiedzy w niezamierzony sposób, a świat na emigracji jest światem odkrywanym, światem, którego trzeba się nauczyć. Do kształcenia incydentalnego zaliczymy

---

³ Działalność tej organizacji szeroko opisała studentka Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Karolina Becker, w pracy magisterskiej pt. Edukacyjny wymiar życia na emigracji, napisanej pod moim kierunkiem. Więcej informacji można pozyskać również ze strony internetowej <http://www.polishpsychologistsclub.org/ppc>.

wszelkie działania podejmowane w trakcie codziennego życia, które nie są związane z nauczaniem formalnym, ale w trakcie ich trwania dostarczają nowych umiejętności. To wiadomości, jakie można pozyskać we wszelkiego rodzaju urzędach, przy organizowaniu i załatwianiu codziennych spraw. Cennym źródłem wiedzy są również kontakty z innymi ludźmi. Ten proces uczenia się opiera się w dużym stopniu na komunikacji interpersonalnej, która jak określa J. Kargul (2001) jest procesem kulturotwórczym, osobotwórczym. Odgrywa szczególną rolę w edukacji, która jest dialogiem zaangażowanych w proces poznawczym podmiotów, interpretujących świat, negocjujących znaczenia, sensy, wartości poprzez spotkanie osób dzielących się kulturą.

W przypadku pobytu za granicą ten proces jest osobo- i kulturotwórczy. Ponadto nie tylko w sposób sformalizowany emigranci uczą się języka obcego, rozwijają go również w rozmowie z drugą osobą. Uczenie się z życia często przebiega nieświadomie i nie zdajemy sobie sprawy z faktu, jak wiele wiedzy dostarcza nam codzienne życie. Piere Dominicé (2006) wskazuje na różnorodne sytuacje życiowe, które będą miały wymiar edukacyjny, np. wtedy, kiedy ludzie znajdują nową pracę i przystosowują się do nowego środowiska zawodowego, wówczas rozpoczynają proces społecznego uczenia się, ponadto utrata bliskiej osoby czy bycie uchodźcą stanowią źródła uczenia się.

Osoby mieszkające za granicą o wiele bardziej niż ludzie pozostali w kraju doświadczają kształcenia incydentalnego. Na każdym kroku, w pracy, w urzędach czy w sklepach, a nawet w kontaktach międzyludzkich napotykać na nowe sytuacje, a przede wszystkim bariery językowe, których muszą uczyć się przezwyciężyć. Każda z takich sytuacji prowadzi jednak do sukcesu, ponieważ w każdej rozmowie uczą się czegoś nowego, poznają nowe słownictwo, zdobywają umiejętności praktyczne oraz uczą się sposobu życia i postępowania ludzi zamieszkujących dany kraj. Działa to również w drugą stronę – dzielą się własnymi doświadczeniami i poglądami, zapoznając w ten sposób rozmówcę z własną kulturą. Uczenie się incydentalne procentuje w tym wymiarze na szerszą skalę.

Uczenie się incydentalne ma również miejsce w organizacjach i instytucjach o polskich korzeniach i tradycjach, przeznaczonych dla emigrantów. Takimi są polskie stowarzyszenia, organizacje charytatywne i inne. Mają one charakter kulturowy, oświatowy, towarzyski. Organizują obchody świąt i uroczystości. Klub Polski to stowarzyszenie istniejące najdłużej, liczy coraz więcej członków. Inny przykład – seniorzy w Swindon założyli Klub Seniora (Adamska 2008). Grupa ta powstała 25 lat temu w domu parafialnym. Najstarsi członkowie klubu mają 92 lata, a klub liczy 65 osób. Seniorzy działają bardzo aktywnie, starają się o uzyskanie grantów z funduszu miasta, które pomogą im w realizacji przedsięwzięć i własnego rozwoju. Takich klubów jest wiele, prawie w każdym większym angielskim mieście istnieje jeden. Innymi organizacjami, które stwarzają możliwość rozwoju polskim emigrantom jest np. Stowarzyszenie Polskich Zespołów Ludowych w Bristolu i drużyna harcerska istniejąca od ponad pół wieku. Powstała latach 50. XX w., kiedy zamknięto obóz dla Polaków w Dali-gworth. Są to organizacje, które stwarzają możliwość swoim członkom zdobywania nowych doświadczeń, kształtowania własnej tożsamości. Jest to edukacja,

która poprzez uczestnictwo i przeżywane doświadczenia w relacjach z innymi ma wymiar osobotwórczy.

Polacy zamieszkujący Wielką Brytanię mają wiele możliwości korzystania z kursów, szkoleń, przekwalifikowania zawodowego. Jedynym warunkiem uczestnictwa jest motywacja oraz czas wolny. Ofert jest wiele, część z nich jest bardzo elastyczna w doborze godzin czy dni, w których odbywają się spotkania, zatem każdy może znaleźć coś dla siebie. Chętnych i zdeterminowanych do rozwoju nie brakuje, a ich liczba ciągle rośnie. Obecnie edukacja dorosłych w Europie jest szeroko promowana, ma to na celu jej rozpowszechnienie i dotarcie do każdego rodzaju odbiorców. Ogromną zaletą współczesnej oferty edukacyjnej jest wolność wyboru przez uczestników formy i zakresu kształcenia, a zarazem przekazanie uczącym się takiej wiedzy, jakiej oczekują i jakiej potrzebują. Potrzeba uczenia się dorosłych na emigracji łączy się ściśle z ich dynamiką życia zarówno społecznego, jak i osobistego, a kontekst uczenia się wychodzi daleko poza formalne programy kształcenia.

Bibliografia

1. Adamska A. (2008), *Stara emigracja umie się bawić*, „Bristol pl” Rok I, nr 23, Bristol.
2. Becker K. (2010), *Edukacyjny wymiar życia na emigracji*, niepublikowana praca magisterska, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi.
3. Dębowska O. (2007), *Migracje – wyniki aktualnych badań i analiz*, Wydawnictwo Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji, Kraków.
4. Dominicé P. (2006), *Uczyć się z życia. Biografia edukacyjna w edukacji dorosłych*, tłum. M. Kopytowska, Wydawnictwo WSH-E w Łodzi, Łódź.
5. Dyrekcja Generalna ds. Edukacji i Kultury (2009), *Europejskie Wskazówki dotyczące walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego*, Biuro Publikacji Wspólnot Europejskich, Luksemburg.
6. Grabowska-Lusińska I., Okólski M. (2009), *Emigracja ostatnia?* Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
7. Karbowski E. (2008), *Jak studia, to tylko w Bristolu*, „Bristol pl”, Rok I, nr 12, Bristol.
8. Kargul J. (2001), *Obszary pozaformalnej i nieformalnej edukacji dorosłych, Przesłanki do budowy teorii edukacji całościowej*, Wydawnictwo Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji, Wrocław.
9. Lowe J. (1982), *Rozwój oświaty dorosłych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
10. Okoń W. (1992), *Słownik pedagogiczny*, PWN Warszawa.
11. Pachociński R. (1998), *Andragogika w ujęciu międzynarodowym*, Wydawnictwo IBE Warszawa.
12. Rudnik J. (2005), *Jak znaleźć pracę w Wielkiej Brytanii*, Wydawnictwo Sorus Poznań.
13. Rynkiewicz A. (2009), *Można studiować za darmo*, „Bristol pl”, Rok II, nr 7, Bristol.

Education of Poles, who emigrated to Great Britain

Key words: formal education, extracurricular education, informal education (incidental), learning from life, emigration.

Summary: The presented article makes an attempt at defining adult education of emigrants. Definitions for formal, non-formal and informal (incidental) education are presented in the article. The author discusses the educational experiences of emigrants in Great Britain, as she assumes this to be the largest emigrant community of Poles in Europe. The text discusses examples of forms of education and everyday situations that are educational in character. The most general traits of the Polish emigration were discussed with an indication of current reasons behind it. The text discusses different institutions in the field of adult education in Britain, these are only chosen examples, written on the basis of articles from a newspaper published in Bristol and experiences of emigrants, students of the Polish Virtual University [Polski Uniwersytet Wirtualny] in Łódź.

Dane do korespondencji:

Dr Elżbieta Woźnicka

Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi

Wydział Humanistyczny

Katedra Andragogiki i Pracy Socjalnej

ul. Rewolucji 1905 r nr 52, 90-222 Łódź

e-mail: e_woznicka@wp.pl